

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата економічних наук, доцента
Карп Вікторії Сергіївни
на дисертаційну роботу Панкової Юлії Миколаївни
на тему: «Соціокультурні фактори розвитку сучасних форм
міжнародного бізнесу»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

1. Актуальність теми дисертації

Процес глобалізації щільно пов'язаний з міжнародним розподілом праці та механізмами функціонування міжнародного бізнесу. Ті глибокі трансформаційні процеси, які обумовлені глобалізацією усієї світової економіки, потребують нового бачення проблем, нових концепцій та парадигм управління. Якщо економічна складова діяльності сучасного міжнародного бізнесу на цей час достатньо добре розроблена, то соціокультурний та управлінський аспекти ще залишаються поза зором вітчизняних учених. Соціокультурний та управлінський аспекти мають враховувати той факт, що національна культура чинить великий вплив на економічну поведінку акторів міжнародних економічних відносин, оскільки для окремої національної культури характерна своя особиста модель економічної поведінки індивіда. Кожній окремо взятій національній моделі економічної поведінки, як правило, притаманні свої особисті відмінні моменти, які мають прояв в особливостях та нюансах при практичній реалізації основних процесів внутрішньої групової взаємодії.

Параметри вимірювання культури країн світу можуть бути одним з інструментів формування стратегії в галузі управління людськими ресурсами в транснаціональних корпораціях.

Отже, дослідження даної тематики актуалізується тим, що соціокультурні фактори, які обумовлені відмінностями та особливостями національних культур, мають істотний вплив на теорію та практику функціонування суб'єктів міжнародного бізнесу, особливо щодо управління людськими ресурсами та кроскультурних комунікацій.

2. Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та в рамках науково-дослідної теми «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних

відносин» (номер державної реєстрації – 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження соціокультурних особливостей глобальних економічних процесів і розвитку сучасних форм міжнародного бізнесу (довідка № 4002/49 від 16.05.2018 р.).

3. Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Обґрунтованість теоретико-методичних положень, висновків і пропозицій, висвітлених у дисертації Панкової Ю.М., підтверджується коректністю постановки наукових і практичних завдань, комплексністю використання методичних і методологічних прийомів, теоретичним узагальненням широкого кола наукових праць зарубіжних і вітчизняних авторів з означеної проблематики, опрацюванням офіційних матеріалів, статистичної інформації та звітів міжнародних організацій (ОЕСР, Європейської Комісії, Євростату, Unctadstat, Destatis, McKinsey, The Index of Globalization тощо) і ряду рейтингових агенцій, дослідних центрів, аналітичних установ і програм (дослідницький проект «Всесвітній огляд цінностей» (англ. World Values Survey, WVS) тощо), матеріалів й аналітичні звіти українських організацій (Повідомлення Європейської Комісії. «Європа 2020». Індикатори інноваційного табло тощо).

У процесі підготовки дисертаційної роботи автором використано широкий методичний інструментарій, що включає методи історико-логічного, порівняльного та системного аналізу (пп. 1.1, 1.2, 1.3), комбінованого підходу з використанням економіко-математичного моделювання (пп. 1.3), структурно-компаративного, структурно-факторного та графічного аналізу (пп. 2.1, 2.2); методи аналізу і синтезу, кількісного і якісного порівняння, кластерного аналізу, метод логічного аналізу, матричний метод (п. 2.3); методи якісного оцінювання, економіко-математичного моделювання, логічного аналізу (п. 3.1); методи стратегічного аналізу, абстрактного моделювання (пп. 3.2; 3.3).

Зміст дисертаційної роботи відповідає назві теми, висновки розділів містять аргументовані положення щодо наукової новизни та реалізують поставлені автором завдання дослідження.

Положення, висновки та рекомендації, викладені у дослідженні, отримано здобувачем самостійно на основі власних досліджень, за рахунок всебічного вивчення сучасної наукової літератури, зокрема, робіт окремих вітчизняних і зарубіжних вчених, що дозволило виконати аналіз та узагальнити зібрані статистичні дані. Результати дисертаційної роботи є достовірними та науково обґрунтованими, оскільки спираються на загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що підтверджується наявністю логічного взаємозв'язку сформульованих завдань і отриманих результатів, аргументованістю теоретичних висновків, використанням широкого масиву статистичного матеріалу і методів наукового дослідження.

Системний аналіз дисертаційної роботи Панкової Ю.М. свідчить про те, що вона є завершеним, цілісним науковим дослідженням, логіка і внутрішня структура якого підпорядкована поставленій меті і завданням.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну та були отримані особисто дисертантом.

Певним науковим напрацюванням є проведений автором аналіз різних підходів визначення основних рис економічної поведінки, що дозволив сформулювати авторське визначення сутності економічної поведінки в умовах реалізації різних форм міжнародного бізнесу як особливості поведінки індивіда (споживача, робітника, керівника організації), яка формується залежно від соціально-культурних норм, правил, традицій та обумовлює сукупність різноманітних соціально-економічних дій суб'єктів у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання благ, пов'язаних з суб'єктивно-оптимізаційним використанням різних за функціями й призначенням обмежених економічних ресурсів і спрямованих на отримання максимальної винагороди (стор. 64).

Науковий інтерес викликає запропонований автором методичний підхід аналізу факторів розвитку міжнародного бізнесу, який містить наступні елементи: дослідження соціально-культурних факторів та їх динаміки; систематизацію факторів на основі використання когнітивної логіки щодо оцінки значення соціокультурних факторів для кожної країни; кластеризацію країн, розрахунок коефіцієнтів відстані, формування однорідних груп; обґрунтування впливу різних соціокультурних факторів на форми міжнародного бізнесу за визначеними групами країн, використання якого надає можливість розробки рекомендацій щодо вибору країн-партнерів, які є близькими щодо соціокультурних чинників, що сприятиме підвищенню ефективності співпраці при організації міжнародного бізнесу (стор. 77-78).

У ході дослідження проаналізовано соціальну нерівномірність з метою визначення передумов диверсифікації форм міжнародного бізнесу на основі проведених емпіричних досліджень згідно з даними проекту «Всесвітній огляд цінностей» (англ. World Values Survey, WVS). Проведений аналіз показав, що ставлення до праці, життя, жінок у бізнесі, релігії, влади та демократії, нововведень, взаємодії між людьми, ступінь довіри між людьми та інші соціокультурні чинники з часом змінюються, що може бути пов'язано з процесами глобалізації. На підставі проведених досліджень виділено основні тенденції зміни соціокультурних факторів, які впливають на інтеграційні процеси в міжнародному бізнесі й зумовлюють нову якість міжкультурної комунікації та визначено основні глобалізаційні тенденції розвитку міжнародного бізнесу: просування культурної різноманітності й

поваги прав людини; сприяння взаємоповазі та налагодженню міжкультурного діалогу; гарантування поваги взаємодоповнення культур і пріоритетності нижчої ланки в прийнятті рішень; сприяння комплексному підходу до культури; просування культури на основі співробітництва (стор. 87-96).

На основі методу відстаней автором запропоновано науково-методичний підхід визначення ступеня розбіжності між країнами світу за соціально-економічними, культурологічними показниками при організації міжнародного бізнесу, використання якого дозволило охарактеризувати культурологічні особливості створення інтегрованих міжнародних бізнес-структур (стор. 119-121).

Цінним в теоретичному та прикладному аспектах є проведений у роботі кластерний аналіз країн за різними ознаками класифікації соціокультурних факторів, які впливають на характер економічної поведінки під час взаємодії учасників міжнародного співробітництва, а саме: ставлення до праці; взаємодія між людьми, довіра; ставлення до нововведень; ставлення до влади та демократії; ставлення до релігії; ставлення до життя; ставлення до жінок у бізнесі, за результатами якого автором запропоновано підхід щодо розробки рекомендацій відносно співпраці між компаніями різних країн світу, реалізація якого дозволяє визначати країни, для яких можливе використання типових моделей соціокультурної адаптації під час удосконалення корпоративної культури міжнародних інтегрованих бізнес-структур (стор. 144-145).

У роботі автором запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання рівня впливу різних груп соціокультурних факторів на сучасні форми міжнародного бізнесу на підставі матричного методу, що дозволяє розробити практичні рекомендації щодо вибору конкретних форм міжнародного бізнесу за характером і схожістю впливу соціокультурних факторів на них (стор. 147-148). Виділення груп країн, що мають найбільшу подібність у соціокультурному аспекті, дає можливість оцінити, як складаються тенденції на міжнародних ринках збуту та формувати рекомендації щодо особливостей міжнародної співпраці під час провадження різних форм міжнародного бізнесу.

Визначена в роботі наявність соціокультурних відмінностей за основними процесами міжнародної взаємодії дозволила рекомендувати впровадження моделей функціональної залежності економічної поведінки під час організації різних форм міжнародного бізнесу від впливу соціокультурних складових. У ході дослідження автором удосконалено теоретичні засади аналізу відмінностей економічної поведінки в процесі розвитку сучасних форм міжнародного бізнесу, які формуються під впливом соціокультурних чинників. Особливий науковий інтерес викликають побудовані автором моделі, що дають змогу визначати відмінності в економічній поведінці країни з урахуванням соціокультурних факторів (стор. 170-172).

У результаті проведеного дослідження розвитку міжнародної діяльності в Україні автором обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку сучасних форм міжнародного бізнесу в Україні в соціокультурному аспекті на підставі впровадження запропонованих у роботі організаційно-економічних засад розробки та вибору стратегічних пріоритетів для українських компаній, які є діючими або потенційними учасниками міжнародної співпраці і містять чотири основних блоки: аналіз глобального середовища та ринків потенційних країн-співробітників; аналіз макро- та мікросередовища діяльності компанії; аналіз внутрішнього середовища компанії; розробка стратегічних пріоритетів міжнародного співробітництва, вибір стратегії та форми міжнародного бізнесу (стор. 182).

У роботі проведено поглиблений аналіз стану та розвитку фармацевтичної галузі України в аспекті впровадження нових форм міжнародного бізнесу. На підставі проведеного SWOT-аналізу фармацевтичної промисловості Харківської області та ФК «Здоров'я» автором обґрунтовано використання результатів дисертаційного дослідження як стратегічний пріоритет існуючих можливостей ринку для подолання та нівелювання проблем внутрішнього середовища за рахунок впровадження сучасних форм міжнародного бізнесу. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано практичні рекомендації, щодо напрямів розвитку української компанії з позиції впливу соціокультурних факторів на ефективність її участі в міжнародному співробітництві, а саме, відповідно до запропонованих матриць залежності економічних аспектів діяльності ФК «Здоров'я» від соціально-культурних факторів за найбільш доцільними для цієї компанії формами міжнародного бізнесу та на основі побудови профілів економічної поведінки потенційних країн-партнерів розроблено програми адаптації співробітників і реклами компанії за окремими формами міжнародного бізнесу залежно від груп країн-потенційних партнерів (стор. 192-196).

Усе вищезазначене надає підстави для загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Панкової Ю.М., в якій автором самостійно і на достатньому рівні досягнуто мети дослідження і вирішено поставлені завдання.

5. Повнота викладення результатів в опублікованих роботах

Основні положення та результати дослідження викладені автором у 18 наукових працях, із яких 6 статей опубліковані в наукових фахових виданнях України та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 2 – у закордонних періодичних виданнях, 3 розділи у колективних монографіях, 7 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 6,55 д.а., із яких здобувачеві належить 5,6 д. а.

Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, висновки й рекомендації, які викладені в дисертації та

виносяться на захист, були отримані автором самостійно.

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає необхідним вимогам щодо публікацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук відповідно до встановлених вимог МОН України.

6. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що представлені автором висновки і рекомендації можуть слугувати базисом для поглиблення теоретико-методичних засад дослідження соціокультурних факторів та їх впливу на розвиток сучасних форм міжнародного бізнесу та формування в Україні ефективного бізнес-середовища.

Практичні рекомендації, наукові розробки, висновки та пропозиції автора, викладені в дисертації, впроваджено в діяльність Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації у ході підготовки аналітичних матеріалів із питань розробки напрямів зовнішньоекономічної діяльності регіону (довідка № 05-26/1346 від 11.04.2018 р.), Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради у ході підготовки звітів щодо зовнішньоекономічної діяльності міста та квартальних звітів, а також у ході підготовки аналітичних матеріалів з питань розвитку міжнародного бізнесу (довідка № 447/01-01-26 від 14.05.2018 р.), у практичній діяльності ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я» (довідка № 513/3 від 18.04.2018 р.).

Матеріали та результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Світова економіка», «Міжнародні економічні відносини» в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, що дало можливість поліпшити якість підготовки студентів за спеціальністю «міжнародні економічні відносини», збагатити лекційний матеріал, активізувати семінарські заняття (довідка № 4002/35-Б від 16.03.2018 р.)

7. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження. Опубліковані автором дослідження наукові роботи та автореферат відображають основні положення змісту дисертації. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

8. Дискусійні положення та недоліки щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Відзначаючи загалом достатній науковий рівень дисертаційної роботи Панкової Юлії Миколаївни, слід відзначити, що робота не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень, до яких слід віднести такі.

1. Аналізуючи теоретичні аспекти і підходи щодо дослідження змісту й форм міжнародного бізнесу автор зазначає, що однією з основних рис виникнення та розвитку міжнародного бізнесу, на думку багатьох авторів, є соціально-економічна нерівність (стор. 37), що супроводжується процесом розшарування суспільства на верстви, нерівні між собою. Однак, водночас, важливим фактором розвитку суспільства є негативні аспекти нерівності (вплив на стан здоров'я, тривалість життя, рівень доступності освіти, злочинності, соціального самопочуття тощо), що обумовлює необхідність певного регулювання порядку нерівності різними соціальними інститутами. Тому, на нашу думку, у певних межах соціальна нерівномірність і нерівність навіть бажані через те, що їх існування є передумовою визначення дієвості економічних стимулів, що забезпечують податкові надходження, які держава розподіляє для підтримки непрацевдатних і малозабезпечених громадян.

2. Позитивно оцінюючи внесок автора в удосконалення теоретично-методичних засад дослідження соціально-культурних факторів, що формують економічну поведінку і впливають на розвиток міжнародного бізнесу, через авторську розробку методичного підходу, що включає дослідження дієвості соціокультурних факторів та їх групування за окремими ознаками; використання когнітивної логіки щодо оцінки значення соціокультурних факторів для кожної країни, що аналізується; кластеризацію країн, розрахунок показників соціокультурної відстані різних країн, формування груп за принципом схожості соціокультурних факторів; обґрунтування впливу різних соціокультурних факторів на форми міжнародного бізнесу за визначеними групами країн (стор. 77-78), маємо зазначити, що чітке визначення параметрів, індикаторів та критеріїв, за якими має проводитись оцінка ступеня різноманіття ведення міжнародного бізнесу та оцінка значення соціокультурних факторів для кожної країни, яка аналізується, підвищило б обґрунтованість та доказовість отриманих результатів.

3. Цінним у теоретичному та прикладному аспектах є запропонований автором підхід визначення ступеня розбіжності між країнами світу за соціально-економічними, культурологічними показниками при організації міжнародного бізнесу, що базується на використанні методу відстаней, використання якого дозволяє визначити країни, які є схожими за соціально-економічними та культурологічними показниками, а які є протилежними, і сформулювати рекомендації щодо вибору форм міжнародного співробітництва (стор. 121).

Віддаючи належну увагу методам багатовимірних порівнянь, зокрема методу відстаней, який дозволяє враховувати ступінь близькості від країни-лідера (еталона), можливість застосування моментних і темпових показників для оцінки, хотілось би зауважити, що недоліком методу є суперечливість, оскільки величини з більшою варіацією матимуть вищу вагу в інтегральному показнику, завдяки чому вони отримують перевагу порівняно з іншими показниками, а показник комплексної (інтегральної) оцінки є лише операційним поняттям і не має самостійного економічного змісту. Тому він має право на існування лише на практиці порівняльного аналізу з метою ранжування об'єктів і прийняття рішень.

4. Особливий науковий інтерес викликає запропонована автором схема вибору стратегічних пріоритетів міжнародного співробітництва і форм міжнародного бізнесу для українських компаній, які є потенційними або діючими учасниками міжнародної співпраці, що містить 4 основних блоки (стор. 182): блок 1 – Аналіз глобального середовища та ринків потенційних країн співробітників; блок 2 – Аналіз макро- та мікросередовища діяльності компанії; блок 3 – Аналіз внутрішнього середовища компанії; блок 4 – Розробка стратегічних пріоритетів міжнародного співробітництва, вибір стратегії та форм міжнародного бізнесу, на основі якої розроблено науково-практичні рекомендації щодо вибору форм міжнародного бізнесу з урахуванням факторів соціально-культурного середовища на прикладі фармацевтичної галузі України та товариства з обмеженою відповідальністю «Фармацевтична компанія «Здоров'я». Однак, автор оминає питання необхідності удосконалення засад діючої державної політики України. На нашу думку, запропонування конкретних рекомендацій щодо вдосконалення заходів державної підтримки підприємств значно підвищило б практичну цінність роботи. Це може стати підґрунтям для подальшого дослідження автора.

5. У дисертації є певні редакційні упущення та неточності. Також, у деяких випадках текст носить суто описовий характер (стор. 98-103, 125, 131-132 тощо).

Водночас, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки й цінності дисертаційної роботи.

9. Загальні висновки по дисертаційній роботі

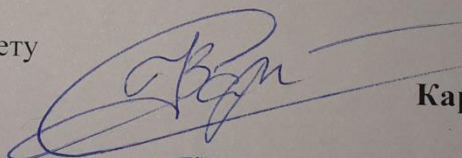
Дисертація Панкової Ю.М. «Соціокультурні фактори розвитку сучасних форм міжнародного бізнесу» є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить наукову новизну, має високий рівень актуальності, вагоме теоретичне і практичне значення для поглиблення теоретико-методичних основ дослідження соціокультурних факторів розвитку міжнародного бізнесу в глобальних умовах та розробки практичних напрямів

соціокультурної адаптації при впровадженні сучасних форм міжнародного бізнесу в Україні.

За сукупністю якісних та формальних ознак щодо актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності та новизни, повноти викладення в опублікованих працях, подана до захисту дисертація відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та пунктам 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами та доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 р. та №1159 від 30 грудня 2015 р.), а її автор – Панкова Юлія Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Карп В.С.

ПІДПИС ЗАС
ВЧЕНИЙ СЕН
КАРАУЛЬНА

03.05.2015

